

Trajektorie tożsamości

Instytut Studiów Politycznych
Polskiej Akademii Nauk

Trajektorie tożsamości

Polsko-niemieckie rodziny
w perspektywie międzygeneracyjnej

Piotr Madajczyk
Magdalena Lemańczyk
Kamila Schöll-Mazurek

współpraca
Anna Burek

Wydawnictwo Naukowe Scholar
Warszawa 2025

Recenzje
prof. dr hab. Krystyna Slany
dr hab. Agnieszka Szczepaniak-Kroll

Redakcja
Magdalena Czarnecka

Korekta
Sylwia Zalewska

Projekt okładki
Maryna Wiśniewska

Copyright © 2025 by Instytut Studiów Politycznych PAN
Copyright © 2025 by Wydawnictwo Naukowe Scholar

ISBN 978-83-68091-25-0
ISBN 978-83-66819-54-2

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.
ul. Oboźna 1, 00-340 Warszawa
tel. 22 692 41 18; 22 826 59 21; 22 828 93 91
dział handlowy: jak wyżej, w. 108
e-mail: info@scholar.com.pl
www.scholar.com.pl

Wydanie pierwsze
Skład i łamanie: WN Scholar
Wydrukowano w Polsce

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wstęp	11
1. Związki polsko-niemieckie: historia i współczesność	33
1.1. Historia związków polsko-niemieckich	33
1.1.1. Okres przed I wojną światową	33
1.1.2. Okres międzywojenny i II wojna światowa	41
1.1.3. Nowa rzeczywistość po 1945 r.	50
1.1.3.1. Przemiany w PRL	50
1.1.3.2. Niemcy podzielone.	53
1.1.3.3. NRD	56
1.1.3.4. Otwarcie i modernizacja od lat 70. XX w.	58
1.1.4. Nowa sytuacja po 1989 r.	69
1.1.4.1. Bolesna transformacja systemowa.	69
1.1.4.2. Coraz bardziej podobni?	74
1.1.4.3. Razem w Unii Europejskiej	79
1.2. Między dwoma krajami, politykami i kulturami	90
1.2.1. Odmienna polityka narodowościowa. Dwujęzyczność	90
1.2.2. Problem atrakcyjności	113
1.2.3. Odmienna polityka wobec rodziny – wyznacznik Jugendamtu ..	128
2. (Re)konstrukcje tożsamości narodowej i etnicznej w Niemczech i w Polsce: wymiary – procesy – strategie	139
2.1. Związki interetniczne a kontekst społeczno-kulturowy	139
2.2. Sieci społeczne, kapitał kulturowy i ekonomiczny a kształtowanie identyfikacji narodowej	145
2.3. Język, prestiż i transmisja międzypokoleniowa	149

2.4. Interetniczne związki w Polsce: mniejszość niemiecka	157
2.4.1. Identyfikacja narodowo-etniczna	157
2.4.1.1. Wymiary i manifestacje identyfikacji narodowo-etnicznej	157
2.4.1.2. Tożsamość odzwierciedlona	162
2.4.1.3. Wychowanie językowe i transmisja językowa a język ojczysty: konteksty i przykłady	165
2.4.1.4. Identyfikacja z miejscem zamieszkania i mieszkańcami . .	170
2.4.1.5. Uczestnictwo w praktykach religijnych	178
2.4.2. Przemiany modelu rodziny a relacje międzypokoleniowe	180
2.4.2.1. Wyobrażenia o rodzinie: doświadczenia – więzy – opinie . .	180
2.4.2.2. Rodzinne normy i wartości: preferencje	184
2.4.2.3. Wzory życia rodzinnego: ciągłość i zmiana	189
2.4.2.4. Rodzinne praktyki żywieniowe	192
2.4.2.5. Zarządzanie różnicami w związkach interkulturowych . . .	194
2.4.2.6. Jechać do Niemiec czy zostać w Polsce? Dylematy migracyjne	196
2.4.2.7. Czas wolny i uczestnictwo w kulturze	201
2.4.2.8. Postawy względem uczestnictwa w kulturze	203
2.4.3. Wizerunek grupy we współczesnych relacjach polsko- -niemieckich: wybrane aspekty	205
2.4.3.1. Auto- i heterostereotyp Polaka i Niemca: doświadczenia i wyzwania	205
2.4.3.2. Dyskryminowani czy uprzywilejowani?	210
2.4.3.3. Postrzeganie wzajemnych relacji polsko-niemieckich	216
2.5. Interetniczne związki w Niemczech: zbiorowość polska	218
2.5.1. Identyfikacja narodowo-etniczna	218
2.5.1.1. Wymiary i manifestacje identyfikacji narodowo-etnicznej	218
2.5.1.2. Tożsamość odzwierciedlona	223
2.5.1.3. Wychowanie językowe i transmisja językowa a język ojczysty: konteksty i przykłady	230
2.5.1.4. Identyfikacja z miejscem zamieszkania i mieszkańcami . .	238
2.5.1.5. Uczestnictwo w praktykach religijnych	245
2.5.2. Przemiany modelu rodziny a relacje międzypokoleniowe	247
2.5.2.1. Wyobrażenia o rodzinie: doświadczenia – więzy – opinie . .	247

2.5.2.2. Rodzinne normy i wartości: preferencje	250
2.5.2.3. Wzory życia rodzinnego: ciągłość i zmiana	253
2.5.2.4. Rodzinne praktyki żywieniowe	255
2.5.2.5. Zarządzanie różnicami w związkach interkulturowych . . .	256
2.5.2.6. Wracać do Polski czy zostać w Niemczech? Dylematy (re)emigracyjne	259
2.5.2.7. Czas wolny i uczestnictwo w kulturze	263
2.5.2.8. Postawy względem uczestnictwa w kulturze.	265
2.5.3. Wizerunek grupowy we współczesnych relacjach polsko- -niemieckich: wybrane aspekty.	268
2.5.3.1. Auto- i heterostereotyp Polaka i Niemca: doświadczenia i wyzwania.	268
2.5.3.2. Uwarunkowania dyskryminacji polskiej zbiorowości	274
2.5.3.3. Formy dyskryminacji i uprzywilejowania w kontekście wielokulturowości.	276
2.5.3.4. Postrzeganie wzajemnych relacji polsko-niemieckich	283
3. (Socjo)lingwistyczne konteksty konstrukcji językowych i tożsamościowych	287
3.1. Teoria (socjo)lingwistyczna	287
3.1.1. Tożsamość a język	287
3.1.2. Tożsamość a wielojęzyczność	288
3.1.3. Kultura a język	290
3.2. Teoria psycholingwistyczna	292
3.2.1. Narracja w psychoanalizie	292
3.2.2. Narracja jako metoda pracy nad tożsamością.	293
3.2.3. Narracja jako sposób organizowania wiedzy o świecie	294
3.2.4. Społeczeństwo jako tło procesów narracyjnych	295
3.3. Teoria lingwistyczna.	297
3.3.1. Pojęcie językowego obrazu świata.	297
3.3.2. Składniki językowe JOS.	298
3.4. Analiza relacji tożsamościowych w ujęciu (socjo)lingwistycznym	302
3.4.1. Tożsamość w tekstach narracyjnych respondentów	302
3.4.2. Pola semantyczne „ojczyzna/dom/rodzina”	307

3.4.3. Językowe realizacje opozycji my–oni, grupa własna–grupa obca. .	312
3.4.4. Znaczenie rozumienia terminów „język ojczysty” i <i>Muttersprache</i> dla procesu identyfikacyjnego	317
3.4.5. Rola języka w procesie kształtowania (się) identyfikacji narodowej	319
3.4.6. Zapożyczenia językowe w języku respondentów	325
3.4.7. <i>Code-switching</i> i <i>code-mixing</i>	329
Zakończenie	335
Bibliografia	344
Noty o autorach	375